

především různými typy popisných pojmenování anatomických útvarů. Tyto názvy lze podle F. Šimona považovat za předstupně termínů. Na druhé straně se v Galénově díle nacházejí pojmenování vyjádřená předložkovými výrazy nebo kombinací participií a předložek, tedy způsoby, které se pro proces terminologizace, jak konstatuje F. Šimon, ukázaly jako nevhodné.

Posledním příspěvkem, který autor do sborníku zařadil, je příspěvek nazvaný *Krankheitsbezeichnungen bei Galen, Caelius Aurelianus und Isidor von Sevilla*. Ohledně Galéna jde v podstatě o stručnou rekapitulaci předcházejícího příspěvku. Názvy nemocí v díle Caelia Aureliana *De morbis acutis et chronicis*, jež je pokládáno za latinské zpracování Sóranova řeckého spisu, roztrídil F. Šimon na základě jejich analýzy do skupin podle sémantické motivace, ale i podle stoické nauky o jazyce či podle jazykového původu pojmenování. U názvů nemocí uvedených v Isidorově čtvrté knize *Etymologií* věnované medicíně stanovuje F. Šimon také několik skupin, do nichž mohou být pojmenování podle různých hledisek zařazena.

Sborník svědčí o autorově rozsáhlé znalosti moderní odborné literatury, o schopnosti analýzy a systematického uspořádání jejích výsledků. Profese pedagoga se nezapře v podrobném, přehledně uspořádaném výkladu, který je provázen značným množstvím odkazů. Sborník je opatřen seznamem zkratk děl antických autorů, rozsáhlým seznamem pramenů, seznamem historických i moderních lékařských slovníků a odborné literatury. Na závěr je uvedena bibliografická poznámka týkající se autorových prací, z nichž příspěvky ve sborníku vzešly.

Hana Florianová (Praha)

LACTANTIUS, O hneve Božom. De ira Dei. Alebo o existencii dobra a zla vo svete. Preklad, úvod, predslov, život a dielo Lactantia TOMÁŠ F. BAJUS.

[Michalovce], Excel enterprise, s. r. o. 2005, 103 s. ISBN: 80-969142-6-X.

Veškerá literatura je založena na smlouvě, kontraktu mezi autorem a čtenářem. Aby čtenář dokázal rozluštit kód, ježž mu autor svým textem předkládá, autor musí brát v úvahu nejméně dva fakty: a/ že jeho text je kódem, který čtenář musí dešifrovat, aby byl schopen porozumět sdělovanému; b/ že k dešifrování tohoto kódu musí dát čtenáři od počátku dostatek vodítek. Literatura, která nerespektuje tyto premisy, zůstává kódem, a přestává být literaturou.

Autor recenzované publikace předložil veřejnosti text, o němž si lze učinit jakoukoli představu jen velmi obtížně. Z čistě deskriptivního hlediska recenzovaná brožura sestává z úvodní studie, komentovaného slovenského překladu Lactantiova spisu *De ira Dei* a z bibliografie. Úvodní studie je dále členěna do několika podkapitol, jejichž cílem bylo seznámit veřejnost s Lactantiovou biografií, filozofickou orientací jeho tvorby (se zdůrazněním „antiepijúrovského“, s. 15-19, a „hermeticko-dualistického“ čítění, s. 19-21), podat stručný rozbor jeho děl a naznačit Lactantiův vliv na pozdější autory. Informace, jež autor zjevně načerpal studiem sekundární literatury (kteou ovšem v poznámkách ani v bibliografii necituje) a které se na těchto stranách před samotným překladem pokouší předat čtenářům, jsou však neustále tříštěny jeho vlastními, často velmi emfatickými, avšak nejasnými „vysvětlujícími“ komentáři a haleny pod nánosy digresí, jež se nevztahují k probírané problematice a často ani k tématům, která by s nimi mohla souviset. Nedodržo-

vání základních principů při konstruování výpovědi stačí samo o sobě k tomu, aby byl výsledný text nedešifrovateľný. Pridá-li se však, jako v tomto prípade, ješťa rezignace na užívaní konvenčných, tj. smluvených prostriedkú, jimiž je sdeľované formálne štruktúrované, úsilí, ktoré musí čtenář pro interpretaci textu vyvinout, překračuje únosnou mez.

Nechme zazníť autorova vlastná slova, ktorá výše řečené ilustrujú najľepšie. Nasledne venujme bližší pohľad samotnému prekladu a alespoň letmo se zmiňme o nevyjadrnejších formálnych opomenutiach.

Jako prvni ocitujme časť z autorovy úvodní studie, z kapitoly *Laktancius ako zdroj neskoršej literatúry* (s. 30n.), kde záslužne upozorňuje na niektoré paralely medzi Lactantiem a Isidorem ze Sevilie, z nichž je patrné, že Isidor z Lactantia čerpal při svém výkladu o astronomii ve 3. knize *Etymologií*. Jak autor uvádí, paralely, jichž si povšiml, zůstaly v českém vydání příslušných knih Isidoro-va díla nezaznamenaný. Jeho komentář je následující (s. 31n.; text citován doslovně včetně původní interpunkce a formální úpravy):

„V závěre z tejto krátkej komparácie sa máme dôvod domnievať, že vo vydaní Isidora nebol tento možný zdroj uvedený z dôvodu jednoduchého: Laktancius, ako literát je slabó docenený, je málo známy a nie je ani ‚lukratívnym vyberačom grantových prostriedkov‘, takže, v reči dnešného tvrdého sveta reality, niet nijaké opodstatnenie, niet žiaden dôvod k tomu, aby sa slabó dotované ústavy klasic-kých jazykov zaoberali problematikou iného charakteru, než problematikou ‚sociálne exkluzívnejšou‘... Navyše, k obhajobe Laktanciovej dôležitosti, treba povedať, že možno u neho vypozerovať aj jistý myšlienkový i textuálny základ,

z ktorého neskôr čerpá napr. Hieronym, či velikán Augustín. Myslíme si preto, že prílišné upnutie sa na (síce) géni-ov anti-ky na spôsob Augustína, je síce iste pro-spešné, no zároveň je augustínovská bibliografia jednou z najobšiahlejších a možno povedať, že takmer všetko už k Augustínovi ‚povedané‘ bolo!“

Způsob autorova komentování Lac-tantiova textu lze přiblížit kupříkladu hned druhou výkladovou poznámkou (s. 37). Nejprve uvádíme autorův pře-klad Lact. *Ira* 1,3 a pod ním jeho komen-tář (oba texty jsou citovány doslovně včetně původní interpunkce a grafické úpravy):

1.3

„Ale predsa len nie sme ani takými, čo by si nárokovali to pochopenie pravdy skrze schopnosti nášho ducha, žeby sme sa tým mohli chvastať, ale tými, ktorí nasledujú učenie Boha, ktorý jedine sám len môže poznať a odhaľovať tajomstvá.“

[Autorův komentář]

„1.3 Úvodná časť diela začína odlíšením ľudského a božského poznania s narážkami na hermovské, gnostické učenia. Podstatou gnózy je spása-blaho duše, skrze poznanie, pričom toto poznanie v nijakom prípade nesúhlasí s poznaním učeneckým-ľudským. Jedná sa o poznanie božské, ktoré je dané (in Mt. 13.11, Mk 4.11). Táto múdrosť, ako bude rozoberať aj Laktancius ďalej, býva skôr než učencom, zjavená jednoduchým osobám-deťom (Mt.11.25, Lk 10.21), možno povedať a priorne nezatažaným žiadnymi poznatkami napr. exaktných vied, ktoré prakticky vopred vylučujú isté aspekty mimozmyslového poznania, ktorému skôr než ho dokázať sa musí veriť; pozri napr Arnob.Adver.Nat. II.6.f.28: nárokovanie si pravdy pohanskými učení-

camí a obvinenie kresťanskej sekty z faľošnosti; Corpus Hermeticum (= Corp. Herm), fragment $\pi\rho\omicron\zeta \text{ T}\alpha\tau$ (= πT) 2A1; príznačným k tejto pasáži je 1Kor. 2.13-16. o ľudskom a božskom poznaní;“

Překlad Lactantiova zajímavého a motívicky ojedinelého spisu predstavuje nejsvětější bod celé publikace, i když ani v něm se překladatel nevyhnul mnoha stylistickým neobratnostem vyplývajícím z přílišné závislosti na dikci originálu a při námátkovém srovnání s latinským textem i nepřesnostem a chybám. Uvedme jen několik příkladů. V *Ira* 1,9 Bajus překládá (s. 39): „Třeba preto spoznať Boha; v ňom samom je pravda, v rodičovi tohoto sveta a ustanoviteľovi vecí [...]; Boha, ktorého náboženstvo zvyklo byť mnohoroako napádané tými, ktorí nemohli vlastniť ani pravdivú múdrosť, ani porozumieť systému veľikého a nebeského tajomstva.“ Bůh je v originále označen jako *parens et conditor*, tedy „otec a stvořitel“, „pravdivá múdrosť“ je v originále *vera sapientia*, tedy „pravá (skutečná) moudrosť“, a „veliké a nebeské tajomstvo“ je sice v genitivu *magni et caelestis arcani*, což je však téměř jistě třeba přeložit jako *hendiadys*. V *Ira* 2,8 čteme (s. 41): „Druhí ale odoberajú Bohu hnev, no pridávajú mu milostivosť: totiž, najvyššou svojou skvelosťou znamenité Bytie – keďže nemože byť zločinné – musí byť dobročinné.“ Originál uvádí: *Alii vero iram tollunt, gratiam relinquunt* [tedy „ponechávají“]: *naturam enim summa virtute praestantem, ut non maleficam, sic beneficam esse debere*, tedy spíše „protože Boží přirozenost obdařená nejvyšší dokonalostí nemůže působit něco zlého, a proto musí konat dobro“. Obecně lze říci, že mnohé chyby jsou způsobené autorovým doslovným překladem z latiny, aniž by ovšem vzal v úvahu jiný než pri-

mární význam jednotlivých slov. Srov. např. *Ira* 4,3 (s. 42): „Tak potom ale Boh neexistuje, ak nie je ani ‚hýbaným‘...“ (orig. *Deus igitur non est, si nec movetur*; tedy „pokud nepodléhá pohnutí“). Podobné otrocké lpění na originálu, v kombinaci s chybným překladem, často znesnadňuje pochopení sdělovaného; srov. *Ira* 4,9 (s. 43): „Epikúr však nebol až natoľko obratný, aby mohol vravieť o týchto veciach s klamavou chuťou, hoc tieto myšlienky spisal do svojích diel k večnej pamäti, poblúdil ale vďaka neznalosti k pravde. Vedený totiž od počiatku podobnosťou jednej myšlienky k pravde, nutne upadol do nasledujúcich presvedčení.“ Originál zní: *Sed non erat tam versutus Epicurus ut fallendi studio ista loqueretur, cum haec etiam scriptis ad aeternam memoriam consignaret, sed ignorantia veritatis erravit. Inductus enim a principio veri similitudine unius sententiae, necessario in ea quae sequebantur incurrit*. Přeložit lze celou pasáž například takto: „Epikúros však nebyl tak lstivý, aby tyto věci řekl s úmyslem někoho oklamat, protože je na věčnou památku dokonce i písemně zachytil. Jeho omyl pramení z neznalosti pravdy. Od počátku ho totiž svedla pravděpodobnost jedné myšlenky, a proto se musel nutně potýkat s jejími důsledky.“ Zmiňované příklady jsou bohužel jen zlomkem z celé řady nepřesností a neobratností, které nejen že komplikují plynulou četbu, ale místy ji přímo znemožňují.

Poslední věc, která zasluhuje alespoň zběžný komentář, je obrovské množství pravopisných chyb a nedodržování základních konvencí při výstavbě textu (autor ve většině své předmluvy neuzivá členění textu na odstavce, ignoruje, nebo naopak nadužívá interpunkci, pro označení ukončení výpovědi neuzivá tečky, ale středníku atd.). Jeho způsob uvádění

antických jmen postrádá jakýkoli systém stejně jako citace děl uvedených v bibliografii (k Lactantiovi není zmíněn ani jeden titul sekundární literatury). Výjimkou nejsou ani faktické omyly (srov. pozn. 19 na s. 13, kde autor zcela chybně parafrázuje znění Hieronymova listu, který cituje v originálním znění) či formulace, které v daném kontextu působí poněkud zvláště (srov. 7: „Hieronym si název [scil. svého spisu *De viris illustribus*] zvolil podľa katalógu spisovateľov známeho rímskeho životopisca... Suetónia, no aj napr. básnika Cornélia Nepota“).

Po přečtení publikace se vynořuje otázka: jaká byla autorova intence? Je nepochybné, že vydání nového překladu Lactantiova spisu (dosud je v češtině k dispozici jen překlad *De mortibus persecutorum* z roku 1872) je činem záslužným a užitečným a rovněž je třeba ocenit autorův entuziasmus, s nímž se „svým“ tématem zabývá. Zásadním problémem recenzované publikace je však absence autorova kritického odstupu, schopnosti oddělit podstatné od zbytečného, vytknout si určité téma a při jeho zevrubném zpracování se držet jasně definovaných a čtenářům zřejmých pravidel, absence schopnosti podpořit své vývody myšlenkami jiných nebo se proti nim odůvodněně vymezit. Pokud chtěl autor v předmluvě skutečně přiblížit Lactantia čtenářům, musí jasně a výstižně formulovat a vystříhat se žurnalistických povzdechů nad neutěšeným stavem klasických studií. Chtěl-li, aby byl jeho převod nejen fakticky správný, ale i stylisticky odpovídal originálu a v neposlední řadě pravidlům jeho mateřštiny, musí se zbavit pocitu o ekvivalenci jednotlivých slov či dokonce konstrukcí v různých jazycích. Chce-li nadto docílit věrnosti překladu, musí se odchýlit od doslovného znění originálu. Mají-li výkladové

poznámky skutečně objasňovat smysl přeloženého textu či doplňovat to, co zůstalo zamčeno, měly by se omezit jen na tematiku, která je v něm probíraná, autor by měl být schopen odlišit *topoi* nejrůznějšího druhu od skutečných inspiračních zdrojů a své názory by měl podložit relevantními prameny a sekundární literaturou. Má-li být výsledný celek, reflektující výše zmíněné, soudržný a chce-li být srozumitelný, autor musí znát a respektovat formální pravidla a konvenční standardy těch oblastí, na jejichž půdě jeho práce svým tématem zasahuje a jejichž prostředků využívá.

Celá záležitost má však i několik obecných rovin: za „svůj“ text je samozřejmě primárně zodpovědný autor. I on se však musí nejprve naučit, jak k určitému tématu přistoupit, jak je metodologicky uchopit a formálně zpracovat a zde mají sehrát svou roli katedry klasických jazyků. Druhý aspekt představuje obecnou bolest dnešní doby, která přesahuje úzkou půdu klasické filologie: Nakladatelství, jež chtějí vydávat kvalitní nebo alespoň takové tituly, za jejichž vydání se nebudou muset stydět, by neměla slepě věřit v apriorní kvalitu přijímaných rukopisů, případně šetřit prostředky na jejich odborné posouzení, a u vědomí, že i odborně fundovaný autor je jen člověk, by měla každé knize věnovat zvýšenou redakční pozornost.

Petr Kitzler (Praha – Olomouc)

JANA KEPARTOVÁ, Římané a Evropa. Antické dědictví v evropské kultuře. Praha, Karolinum 2005, 298 s. ISBN: 80-246-0862-6.

V řadě učebních textů Univerzity Karlovy vydalo nakladatelství Karoli-